ROMAN U NASTAVCIMA

HRVATSKO PITANJE

PONEDJELJAK, PREDVEČERJE

U polumraku predsoblja zvono je ponovno presjeklo tišinu. Trenutak kasnije gospođa Barlek je došla hodnikom iz kuhinje.

— Ko je? — upitala je iz navike i, ne sačekavši odgovora, otvori vrata.

Vani je stajao čovjek kojega nije odmah prepoznala. Slaba žarulja kućnog stubišta bila je iza njega i tako mu je lice, okrenuto njoj i polumraku predsoblja, ostalo zasjenjeno. Obučen u zimski kaput, koji je izgledao nešto prevelik za njega, stajao je nepomično i desnom rukom držao uže od torbe (kao remen puške) koja mu je visjela o ramenu.

Stara žena nehotice se stresla od hladnog zraka sa stubišta pa se još više stisnula u svom crnom vunenom šalu.

— Koga tražite?

Čovjek nije odgovorio, ali njoj se učini da kroz polumrak vidi poznati smiješak na nejasnom licu.

— Bože moj, kaj ste to vi? — prošaputa gospođa Barlek i uhvati se obim dlanovima za lice.

On je i dalje stajao bez pokreta i smješkao se bez glasa. Ona je gledala začuđeno i neodlučno još trenutak, a onda ga naglo primila za ruku i povukla unutra.

— Za boga miloga, Krešo dragi, zakaj stojite tako!? Uđite, uđite...

— Ne znam da li smijem? — rekao je on polako, mirno.

— Kak ne bi smjeli? Bože, kak možete tako nešto uopće reći, Krešo?

Ona upali svjetlo u predsoblju i zatvori ulazna vrata. On je stajao pred njom još uvijek ukočen, ali mu je smiješak bio topliji. Njegovo četvrtasto, mlado lice izgledalo je smežurano i umorno, kao u čovjeka koji se tog jutra nije obrijao ni umio. Crna i glatka kosa bila je suha, ispucana, slična njegovu licu, a jedino su tamnoplave oči bile nemirne, žive.

— Skinite se, skinite to sa sebe; kaj ste se tako ukočili? Oh, konačno ste došli.

— Mislio sam... nisam znao... da moja soba nije već nekom izdana? Nisam znao mogu li ili ne, znate kako je...

— Pa čak da sam je i nekome dala, kaj bi to značilo? Kod mene će se uvijek naći topli kut za vas, Krešo dragi, uvijek.

»Čini mi se da teti Barlek nije baš neugodno što sam došao«, reče on u sebi. Časak je stajao u nedoumici što da učini, a onda ipak odluči skinuti torbu s ramena.

— A kaput? Kaj ste opet stali tako — ponovno ga ona ohrabri.

— Pa, dobro, kad tako kažete... Nego, recite teta Barlek, a gdje su moje stvari?

— Sve je tu!

— Hvala vam. To je zaista lijepo od vas, vrlo lijepo. Nisam očekivao tako nešto — mrmljao je pomalo zbunjeno.

Skinuo je kaput i objesio ga, a zatim se sagne i uzme torbu koja je stajala na sredini predsoblja, pa je stavi uza zid, pod kaput. Barlekica je pažljivo gledala što on radi.

— Ne bute to odnesli u sobu?

— Kakvu sobu? — upita on.

— Vašu sobu, ovu; vašu staru, istu sobu.

— Da? Niste li rekli da je izdana, ili tako nešto...

— Oh, vi ste me krivo razmeli, Krešo. Rekla sam kak ovde ima uvijek mjesta za vas, uvijek, pa čak i u slučaju da vaše sobe više nema. Mislila sam, to jest htjela sam vam reći, kad bi mi je slučajno i uzeli, ja bi i onda za vas našla neko drugo mjesto, u drugoj sobi. Ali vaša soba je tu, nisam je izdala nikome, ni slučajno. Znate, nanjušila sam ja da ćete se brzo vratiti; išla sam pitati za vas. Dva puta sam bila tamo i pitala za vas.

— Tako... moja soba je ovdje. Mogu li unijeti stvari?

Umjesto odgovora ona je odlučno podigla torbu i otišla prema sobi. Otvorila je vrata i zapalila svjetlo, a torbu stavila na kauč, koji je bio uz desni zid odmah pokraj vrata. Sada je i on ušao u sobu; pogledao je na lijevoj strani ormar, zatim stol i stolice u sredini, poznate slike na zidu, ali sve nekako letimično i površno. Njegov pogled zaustavio se tek na prozoru u dnu sobe, tamo pokraj dubokog naslonjača, i on je pošao prema njemu.

— Eto tako; sredite stvari, malo se raskomotite, a onda dođite u kuhinju nekaj pojesti. Tamo je toplo — rekla je ona, ali nije izišla, samo je primila kvaku na vratima i ostala tako zagledana u njegov potiljak i leđa.

Krešo je stajao pokraj prozora.

Dolje, na ulici, bilo je malo prolaznika iako je to bilo gotovo središte grada i rana zimska večer tek se spuštala. »Ostavi ljude, nisu oni krivi što je hladno«, govorio je u sebi i ne znajući zašto to govori. Onda je podigao pogled do uličnе svjetiljke koja je visjela na žici razapetoj preko ceste u visini njegova prozora, možda nešto više. Blještavilo velike žarulje, oko koje su tek pojedinačne pahuljice snijega počele nailaziti, privuklo je njegov pogled čudnom privlačnošću, kojoj se on uvijek ponovno htio oduprijeti. Pa ipak, taj otpor se brzo topio pod

stanovitim osjećajem da mu — kao i uvijek u ovih skoro deset mjeseci — ovi kružni i valoviti svjetlaci u središtu svjetla daju neku toplinu, nešto poput odmora koji smiruje živce. Zato mu je i sada bilo teško prekinuti to gledanje, pa je odlučio da će brojati do tri i onda se okrenuti. »Jedan, dva, dva i pol, a sada malo odmora prije nego kažem tri«, govorio je u sebi. Ali odjednom, još prije nego je rekao tri, u njegovoj svijesti pojavila se glava Barlekice i jasno je vidio kako govori: »Bila sam tamo, bila sam tamo i pitala za vas«.

Krešo se okrene; ona je još uvijek stajala kod vrata, s rukom na kvaki, ali nije govorila. Šutjela je i gledala ga.

— Vi ste me tražili, tamo? — upita on.

— Da, rekla sam vam malo prije. Išla sam pitati...

— Kada?

— Prvi put sam bila odmah, nakon dva dana, ili treći dan, ne znam više. Onda opet jedno mjesec ili dva kasnije. Kaj niste dobili paket? Ah, ostavila sam ga tamo.

— Ne, ništa prva četiri mjeseca, ništa. Jeste li tamo s nekim razgovarali?

— Bože moj, kak vam nisu dali paket! Bil je pun hrane, kolača, vaše vunene čarape — govorila je ona i, kao da je tek sada čula njegovo pitanje, doda: — Pitali ste me nekaj?

— Da, što su vam rekli?

— Svašta. Pitali su zakaj se interesiram za vas kad nismo nikakav rod, pa sve tako nekak oko toga. Drugi put je rekal onaj ljepuškasti, ne znam kak se zove, da ste nekamo otputovali, ali da ćete se vratiti. Ah, svašta su govorili. Hladno je ovdje; idemo u kuhinju, tamo je toplo pa ćemo pričati.

Krešo je pošao za njom, ali iz predsoblja se vrati natrag u sobu i ugasi svjetlo. Ovako, u tami, učinilo mu se da vani, iza prozora, ulična lampa još jače bliješti i zato jasno osvjetljava predmete u zamračenoj sobi. Trenutak je gledao bez ikakvih misli čudne sjene raznih predmeta u toj tami, a onda se okrenuo i izišao.

U predsoblju, lijevo od Krešine sobe, bio je hodnik i na kraju kuhinja. Topli kuhinjski zrak, pomiješan s onim ugodnim domaćim mirisima, obavio ga je i ukočenost je popustila. Barlekica je stavila tavu na štednjak, ulila u nju ulje, i sada u maloj ostavi nešto traži, govoreći kako je na tržnici opet sve poskupjelo, ali je ona upravo jučer pronašla ova svježa jaja prilično jeftino kod neke kumice koja ne dolazi redovito na tržnicu. Onda je izišla iz ostave i zatvorila njezina mala vrata u dnu kuhinje, a košaricu punu jaja i bocu kiselih krastavaca stavila na stol.

Krešo je sjeo na sanduk pokraj peći u kojem su oduvijek bila naslagana drvca i treščice. »To je tvoje staro mjesto, druškane. Na ovom sanduku sjedio si i zimi i ljeti, kad god bi došao u kuhinju porazgovarati, ili tek tako, pošutjeti«, govorio je u mislima samom sebi. »E, to sam htio: baš ovdje sjesti još jedanput. A sada sam napokon opet tu i, eto — sve je obično, kao da ništa nije ni bilo.« Gleda svoju gazdaricu

kako nešto govori, sluša pucketanje vatre u peći i ulja u tavi, i počne osjećati kako mu se dugački dani tek proteklih mjeseci (dani naslagani u jedno vrijeme, u njemu veliko), kako se sada u ovoj kuhinjskoj, domaćoj toplini sve više tope i smanjuju. Taj osjećaj nestajanja tegobe u njemu ispunjavalo ga je olakšanjem, ali istovremeno i razočaranjem, kao ga gubi nešto ipak svoje, prisno i poznato.

— Vi volite pečena jaja na oko? A ne, sećam se: draža su vam obična, kaj ne? Bude bilo dosta pet komada? Ako ste gladni, ima koliko želite!

— Da, obično pečena. Svejedno — zbunjeno je odgovarao i, kao da je tek onda shvatio o čemu je riječ, doda: — Ne, kakvih pet, teta Barlek! Nisam gladan, tko bi to pojeo.

— Kaj vraga niste gladni, znam ja kak se tamo jede. Evo, ima jaja, kiselih krastava, vrućeg čaja da se malo zagrijete, ipak je zima.

— Stvarno, nisam gladan. I sami vidite da nisam smršavio. Ostao sam isti, a?

— A ne, niste; malo ste ipak smršavili. Da vam prav kažem, ali nemojte se ljutiti, sada ste malo lepši — rekla je ona i tiho zahihotala.

— Možda sam koju kilu smršavio, ali ne mnogo. Zapravo, mora da sam u početku bio strašno mršav, prva tri ili četiri mjeseca. Onda sam imao zatvorsku hranu, lošu i jednoličnu, a povrh toga nisam imao ni apetita.

— Ah, da su vam dali moj paket, kak bi ga slasno pojeli! Bilo je celo pohano pile unutra, pa dugačka štruca orehnjače, sve onak kak za nedjeljni izlet. Zašto vam to nisu dali?

— Izgubio se. A možda se još i nađe? — i on se osmjehne. — Svejedno, teta Barlek; poslije sam se ja svejedno najeo do sita kad sam došao u zajedničku ćeliju. Ljudi su dobivali pakete pa je bilo i hrane i kolača i svašta. Jedan je čak svaki dan dobivao paket od žene.

— Jadnik, mora da ga je jako volila.

Krešo se opet osmjehne, ovaj put ironično, sjetivši se Hunjaka i paketa njegove žene. »Imala je i zašto slati, i te kako je imala«, rekao je u sebi i odmah se prestao sjećati svega toga. Nije imao nikakve volje razmišljati sada o paketima i dugim razgovorima u ćeliji, o zaključanim bravama. Osjećao je potrebu za misaonom prazninom, da mu je u glavi ništa, i jedino je želio slušati ove dugo priželjkivane zvukove kad se jaja razbijaju o rub kuhinjske peći, njihovo cvrčanje u tavi, otvaranje ladice u kojoj zazveče vilice i žlice, a zatim sve to pomiješano u prigušeni zvuk i miris nečeg davno poznatog što se iznenada ponovno vratilo. Misli su ovdje nepotrebne; one bi pokvarile ovaj smireni sklad oko njega i zadovoljstvo u njemu, trenutke tako rijetke i nedostižne. Osim toga, znao je da će misli kad-tad doći i možda čak — kako to često zna biti — pokvariti sve.

— Gotovo je, možete doći za stol, Krešo — prekine njegovu šutnju gospođa Barlek, pa tavu pečenih jaja stavi na podložak i sve zajedno na stol.

On je ustao s niskog sanduka i sjeo za stol. U košarici za kruh bilo je već narezano nekoliko komada njegova omiljenog polukukuruznog

kruha, pa je potražio njezin pogled i osmijehom se zahvalio, a onda poče jesti. Ona je izvadila iz kuhinjskog ormarića tanjurić i šalicu, ulila čaj, te je sve to sada bilo postavljeno kao prava, domaća večera. Gledala je trenutak kako on jede, a onda se počela umatati u svoj veliki vuneni šal, mumljajući nešto da će se odmah vratiti jer ide samo tu blizu. Slušao je njezine korake u hodniku i zatim čuo kako se zalupiše ulazna vrata. »Otišla je gore, k njemu«, rekao je u sebi, sjedeći u tišini. »Namjerno nisam pozvonio gore, a ona je sigurno sada otišla čika Anti i ako on dođe ovamo, što onda?«

Zapravo, kad je izlazio iz zatvora on se najprije namjeravao javiti Nevesniću, ali pošavši smrznutim Zrinjevcem njegovo se oduševljenje za taj susret sve više hladilo. Počeo ga je čak i smetati ovaj iznenadni poriv u njemu da izbjegne taj susret, ali na kraju ipak nije otišao gore. »Ako on dođe ovamo bit će sve daleko, daleko nezgodnije, nego da sam ja pozvonio na njegova vrata«, prekoravao se sada u sebi. »Tako je; to je bio pogrešan korak, to da mu se nisam javio prvi nego pustio da ga sada teta Barlek obavještava. Sad je sve pošlo pogrešnim smjerom. Trebao sam pozvoniti i on bi, vjerojatno, sam otvorio; u ovo doba on je kod kuće i obično je sam. Otvorio bi vrata i pogledao me onim svojim tamnim i strogim, a ipak toplim očima, i zacijelo ne bi mogao primijetiti nikakvo iznenađenje na njegovu licu. Jednostavno bi rekao: 'Uđi, uđi Krešimire'. Ja bih ušao u predsoblje, on bi zatvorio vrata, primio me za mišiće i privukao u zagrljaj; kratki, muški zagrljaj bez riječi. Ne, ne bi me zagrlio, samo bi me primio ispod ruke i poveo u sobu, a ja bih mu onda počeo pričati, i to je sve. Ha, sve?! Govorim gluposti. Obrnuto: to je upravo početak onoga što bi se dogodilo.«

Srkne čaj. Učini mu se da nije sladak pa žlicom zagrabi šećer iz bijele porculanske zdjelice, no onda se dosjeti da je to već učinio. Istresao je šećer natrag i praznu žlicu uroni u čaj. »Tako je, trpao si, a nisi promiješao. Rastresen si, a nema razloga. Napokon, taj susret sa čika Antom nije nešto osobito važno«, uvjeravao je samog sebe u mislima. Dohvati već prerezani limun, iscijedi čitav mlaz i nastavi miješati, ponovno srkne i zadovoljno odloži žlicu. Zatim otkine komadić kruha i njime pokupi po tavi zadnje i najslađe zalogaje pečenih jaja.

U kuhinji i u cijelom stanu bilo je tiho. Krešo ponovno glasno srkne čaj i osjeti tu tišinu. Nadao se da će se Barlekica brzo vratiti: nije vjerovao da bi se Nevesnić upustio u dulji razgovor s njom, u neka dulja objašnjenja. Prema tomu, gore nema nikog tko bi je duže zadržao, pa je očekivao njezin povratak svakog trenutka. Samo nije znao, nije uopće imao pojma što će biti kad se ona vrati natrag.

•

Izišavši, gospođa Barlek je upalila stubišno svjetlo, a onda se još više stisnula u svoj šal, omotavajući ga oko sebe, i pošla stubama na drugi kat. Nabujalu radost u sebi morala je podijeliti s nekim tko može razumjeti njezino raspoloženje. U mislima se već unaprijed vese-

lila kako će se stari Nevesnić obradovati i, došavši do vrata, odlučno pritisnu zvono. Dugo nije bilo nikog i tek onda začuju se koraci; vrata je otvorila Vlasta. U dugoj, kućnoj haljini od plave svile s nekakvim ružama, nepočešljane tamnocrvene kose, visokog čela i dugoljastog lica (uvijek kao pomalo ljutitog ili začuđenog izraza), ona je stajala širom otvorenih smeđih očiju.

— Oh, vi ste, teta? — rekla je mirnim glasom, jedva mičući usnama.

— Zdravo, srce moje, zdravo Vlastice. Da te nisam probudila? Kaj je to nova frizura? — govorila je Barlekica gledajući Vlastinu razbarušenu kosu i ulazeći u predsoblje isto onakvo kao i njeno kat niže. — Tata je kod kuće? Valjda nije otišal...

— Uđite, samo uđite, ovdje je zima.

Vlasta zatvori ulazna vrata i pođe predsobljem na suprotnu stranu u dnevnu sobu (koja je dolje, u stanu gospođe Barlek, bila Krešina soba). Barlekica je pošla za njom i kad je Vlasta sjela u veliki svjetlosmeđi naslonjač, stara žena osta stajati u sredini sobe. Gledala je Vlastu u svjetlosti stajaće svjetiljke sa crvenim sjenilom, nalik valjku; mlada je žena prekrižila noge, stavila na njih mali ružičasti ručnik i na nj položila prste desne ruke, dok je lijevom dohvatila pribor za manikiranje sa stola i nastavila podizati kožicu s korijena noktiju da bi je onda odsjekla škaricama.

— Zašto stojite? Sjednite, teta — reče Vlasta ne podižući ni glave ni pogleda.

— Celi dan bogme sedim. Tata ni doma?

Tek sad Vlasta pogleda gospođu Barlek velikim i ozbiljnim očima kao da hoće saznati zašto ju pita za tatu, no ne reče ništa. Jadna gospođa Barlek, ne znajući što da učini, korakne do kauča uz drugi zid i tu sjedne. Ljutila se zbog pomisli kako Vlastu uvijek mora dva puta pitati, nazivajući je u sebi balavicom, još uvijek onako kao što je to činila prije mnogo godina.

— Došal je Krešo — odjednom reče.

— Već je tu?

— Kak to kažeš v e ć ? Gospode bože, prošlo je deset mjeseci! Vlastice, kak možeš tako...

— Ah, teta, niste me razumjeli. Ja sam znala da će ovih dana doći, ali nisam znala da je već došao. Naravno da nisam mislila na sve te mjesece.

— Znala si? Kaj si znala? — iznenađeno je pitala Barlekica.

— Sinoć mi je tata rekao da će ovih dana pustiti Krešu. Znate da tata takve vijesti obično saznaje unaprijed.

Vlasta ustane i otiđe iz sobe, a gospođa Barlek ostane sjediti na kauču, pomišljajući razočarano kako Nevesnić već zna da se Krešo vraća, a sada će mu kći reći da je već tu, pa se sve nekako rastopilo i više nema iznenađenja, nema veselja. Vlasta se vrati i bez riječi sjedne u naslonjač, a onda uđe njezin otac, Ante Nevesnić, visok i malo pognut. Barlekica sretne njegov topli pogled tamnih, velikih očiju, na ozbiljnom licu.

— Dobra večer, susjedo! Čujem da nam nosite vesele vijesti — govorio je prilazeći.

— Zamislite, vratio se! Napokon je opet tu!

— Veseli me, zaista me veseli...

Ona ustane i, gledajući njegove kratko podrezane brkove, primijeti da se trudi još nešto reći, ali očito mu nije lako i njegove se oči zbunjeno uznemire.

— Kako izgleda? Zacijelo je oslabio — reče ipak zamišljeno.

— Siđi dolje pa ćeš ga vidjeti, tata — iznenada reče Vlasta pa se opet posveti noktima. A to njezino brušenje noktiju bilo je tog časa jedino što se čulo u sobi.

Iako je Barlekica već htjela natrag u svoj stan makar i sama, sada joj se učini da to više ne može. Gledala je i dalje Vlastu, u njezine krupne oči (nekako drukčije od očevih), očekivala je da će valjda ipak nešto reći, ili bar objasniti ocu da je glupo tu stajati, razmišljajući i propitkivajući se o čovjeku koji je samo kat niže. Međutim, ništa, nitko nije progovorio, i zbog te šutnje ona je pomalo počela osjećati nelagodnost.

Nevesnić naglo okrenu glavu, osmjehnu se i pođe prema prozoru, i tako prekide tu nepomičnost i šutnju.

— Snijeg pada i pada, onaj pravi zimski pršić — reče i onda se okrenu natrag, prema sobi.

— Tata, zašto ne odeš dolje? — pitala je Vlasta gledajući sad oca.

— Ići ću, naravno da ću ići, ali ne odmah. Treba ga pustiti da se odmori, sredi — reče on i nekamo se zamišljeno zagleda. — Uostalom ni on nije došao k meni. Očito ima razloga.

Vlasta skrenu pogled s oca. »Nešto se među njima dogodilo otkako se nisu vidjeli«, zaključi u sebi. »Zacijelo je tata nešto saznao, možda nešto što se dogodilo u zatvoru, a tko zna je li istina ili laž. Ah, muškarci i njihovi problemi.« Ona ustade, oprezno uze mali ružičasti ručnik, iziđe iz svijetlog kruga svjetiljke i u kutu sobe iz ručnika istrese izreske na lim pred vratašcima peći. Vrati se zatim natrag i cijeli pribor za čišćenje noktiju, zajedno s malim ručnikom, spremi u zelenu kožnu torbicu i odrješito povuče zatvarač. Odnekle izvadi češalj i povuče njime kroz kosu. A onda, kao da se nečeg sjetila, naglo se okrene i pruži ruku prema električnom prekidaču.

Veliko svjetlo na stropu sobe upali se i tog trenutka Barlekici se učini da je sad sve drukčije. Predmeti i likovi u sobi postali su jasni, možda i blještavi, svakako bez one izražajne plastičnosti koju polumrak daje svakom liku i predmetu.

— O, meni je već vrijeme! On čeka... — Barlekica progovori odlučno i pođe.

Kod vrata, otvorivši ih već, ona se okrenu i pogleda Nevesnića; očekivala je da će on nešto reći, bar poslati pozdrav. Međutim u njegovu pogledu i izrazu lica vidjela je opet onog svakodnevnog susjeda.

— Idem i ja — reče on mirno, više za sebe, i krene također prema vratima.

— Tata, pazi, ja skoro idem. Uzmi ključeve — reče Vlasta češljajući se pred velikim ogledalom.

— Dobro, ali ja se odmah vraćam. Kad ti ideš?

— Dok se uredim, za deset, petnaest minuta, tako nešto.

— Do tad sam natrag — i on odmahne rukom pa doda, izišavši već u predsoblje: — Idem ga samo pozdraviti.

Barlekica i Nevesnić siđu niza stube. Ona otključa i pusti ga u stan, a zatim ispred njega pođe desno u hodnik, prema kuhinjskim vratima, no unutra nije bilo nikog. Na stolu prazna tava, temeljito očišćena da se jedva primjećivala pokoja žuta mrvica ostatka od jela. Odmah pokraj šalica od čaja i mali tanjurić na kojem su bili kiseli krastavci, sve prazno. Ona se okrene Nevesniću koji je stajao na drugom kraju hodnika, još u predsoblju.

— Nema ga. Nije valjda već otišal?

»Kamo bi u ovu zimu«, pomisli on ljutito, gledajući staru ženu kako se vraća neosvjetljenim hodnikom. »Uostalom, možda je to pametnije: ja sam došao, ali njega nije bilo, i kad se vrati doći će gore«, govorio je u sebi i šutio. Žena prođe pokraj njega i otvori vrata Krešine sobe. Kroz otvorena vrata, na drugom kraju mraka, Nevesnić ugleda prozorsko staklo iza kojeg je svijetlila ulična lampa.

— Krešo, vi ste tu? — čuo se sad njezin glas odnekle iz tame u sobi u koju je bila ušla.

— Da.

Nitko se ne miče, samo sitne pahuljice snijega kovitlaju se oko svjetiljke vani, iza prozora. »To je njegov glas?« pita se Nevesnić i obuzda naglo nadošli poticaj da i on uđe u sobu.

— Zakaj se smrzavate u tom mraku? — čuo se opet glas gospođe Barlek.

— Tako, malo razmišljam. Trebao bih prošetati...

— Došal je gospon Nevesnić.

Ništa se ne čuje iz mraka i tek nakon nekoliko trenutaka škripa, vjerovatno kauča ili fotelje, a zatim koraci.

— Čika Ante je tu? — dopre do Nevesnića začuđeni glas i odmah zatim iz tame izroni Krešo.

Stajali su na pragu sobe jedan nasuprot drugom i gledali se kao da se snebivaju. Onda Krešo pruži ruku osmjehujući se zbunjeno i mrmljajući nerazgovijetno. Nevesnić prihvati ruku bez osmijeha i riječi, ali stiskajući je čvrsto oda svoje uzbuđenje, pa Krešo možda zato pruži i svoju lijevu, držeći tako sada njegovu ruku objema svojim rukama. Iza njega, u sobi, stajala je Barlekica i gledala kako da iziđe, jer su njih dvojica zakrčila izlaz. Morala ih je zamoliti da je puste van. Oni se pomaknu s praga više unutra i tako ona prođe pokraj njih.

— Bože, kak možete stajati u toj hladnoći! — reče žena i produži u hodnik.

Krešo okrene prekidač za svjetlo koje sad zasvijetli.

— Grijat će nas ove žarulje — osmjehne se on.

— Ili ono što je u nama — doda Nevesnić.

— U nama... — zamišljeno ponovi Krešo. — Svašta je u nama.

»Razumijemo se mi, dobro se razumijemo, još uvijek«, govorio je u sebi Nevesnić. »Nisi se promijenio, naravno, ali ipak je nešto novo u tebi. Ili je možda samo komad starog otišao?« Gledali su se sa zanimanjem, kao što se gledaju ljudi koji su — bez obzira na godine i druge razlike — po nečemu slični jedan drugom. Nevesnićeva usta i crte lica oko njih, zajedno s kratkim brkovima, bila su nekako čvrsto stegnuta, zatvorena; isti dojam ostavljale su Krešine zagasito plave oči, energične i prodorne. Istodobno oko Nevesnićevih tamnih i toplih očiju, u njima samima, titrao je jedva zamjetni i dobroćudni smiješak; ista takva toplina zamjećivala se oko Krešinih usta, gotovo uvijek malo otvorenim u osmijeh. Možda je upravo ta neobična, čudna podudarnost bila onaj početni poticaj njihovoj međusobnoj sklonosti, toliko neobičnoj ako se uzme u obzir da se Ante Nevesnić, kad su se upoznali, približavao već šezdesetoj i bio u društvu prilično poznata ličnost, dok je Krešimir Vuković tada navršio tek dvadeset drugu, a za sobom imao djelomično čak i samom sebi nepoznatu prošlost. Istina, to se zbilo prije više od četiri godine i odonda su obojica mogli navesti podosta toga što je činilo njihovo prijateljstvo, ali negdje na početku ipak je bilo ono podsvjesno prepoznavanje uzajamnih sličnosti, onaj iracionalni poticaj koji je obično u dubini, u osnovi većine ljudskih sklonosti.

— Stvarno, čika Ante, ovdje vam baš nije udobno — reče Krešo misleći na hladnoću u sobi.

— Pusti to... Ionako, došao sam samo da te vidim, da se pozdravimo. Uostalom, možemo i zapaliti; i to ponekad grije — i on iz džepa izvadi kutiju cigareta i ponudi Krešu.

— Ne, hvala, neću — reče ovaj kratko, a u sebi pomisli: »Rekao si mu 'čika Ante', a nisi ga namjeravao tako nazivati, bar u prvom susretu ne«. Onda se široko osmjehne sjetivši se kako mu je tada, davno, na kraju onog dugog razgovora (jednog od prvih njihovih velikih razgovora) Nevesnić objašnjavao zašto želi da ga zove baš tako — č i k o — što je inače neobično ovdje, u Zagrebu.

— Nećeš zapaliti? — ponovno je nudio čika Ante.

— Ne.

— Tako? — reče Nevesnić s primjesom nevjerice, ali kutiju cigareta spremi u džep. — Neću onda ni ja.

»Možda sam trebao reći da više ne pušim, da sam prestao, onda, ali...« pomisli Krešo i odmah zašuti, čak i tako, u samom sebi.

— Pa, kako ti je bilo? — iznenada upita Nevesnić.

— Ne baš najugodnije.

— Znam, znam to. Mislio sam na nešto drugo. Uostalom, razgovarat ćemo, ima vremena.

Krešo ga pogleda ravno u oči i pokuša proniknuti u njegove misli, u ono što je iza riječi. Poznavao je dobro svaku crtu, svaku šutnju tog lica i bio je odmah siguran da je u Nevesnića prošao trenutak konvencionalnosti i da će zato brzo prijeći na pravi razgovor, na ozbiljna pitanja. »Zapravo, pitanje je što on zna i što ne zna«, pokušavao je u sebi razjasniti Krešo. »Odnosno, bolje rečeno ovako: što on hoće i što neće znati«.

— Popodne, kad su me puštali, namjeravao sam doći prvo k vama.
— Mogao si, bilo bi mi drago.
— Da, ali onda bismo odmah ušli u teške razgovore, ako zbog ničeg drugog a ono zato što gore imate toplu sobu.
— Ostavi se sada šale, Krešo. Ovo su ozbiljne stvari... bar za tebe bi trebale biti ozbiljne.
— Možda i preozbiljne.

Izgleda da Nevesnić nije očekivao takve riječi jer naglo vrati pogled na Krešu. No ni jedan ni drugi ne govore ništa, ni riječi. Vjerojatno obojica osjećaju da sada, ovako, u toj hladnoj sobi, nema smisla započeti istinski razgovor.

— Ipak sam se pametno sjetio kako je neophodno da se najprije okupam, uredim, pa onda naspavam, a zatim temeljito o svemu razmislim u miru, i tek onda otiđem k vama — napokon progovori Krešo.
— Već sam se bio pokajao radi takvog plana; izgledalo je kao da sam kukavica, ali sada mi se opet čini da sam bio pametan.
— To je, sinko moj, diplomatiziranje. A to nije za mlade ljude, ako te smijem savjetovati.
— Dapače, čika Ante, dapače; u pitanjima diplomacije vi ste čovjek bogata iskustva — ironično odvrati Krešo.
— E, vidiš, upravo na osnovi tog iskustva ti kažem: sve istine su jednostavne i zato se govore izravno. Ili, možda, nisi želio govoriti istinu? Mislim na popodne, kad si izlazio i smislio da se najprije moraš okupati, srediti misli.

»Vratio mi je, lukavac stari«, reče u sebi Krešo i osmjehnu se. Nevesnić prihvati taj osmijeh, rastežući oštre brkove i tvrde crte oko ustiju u širok i dobroćudan smijeh, pa pruži ruku Kreši.

— Evo ti ruka, junače. Glavno da si se vratio živ i zdrav! A ostalo...
— Već odlazite?
— Moram, čeka me Vlasta. Uostalom, vidjeli se jesmo, malo smo se i čuli, a za ostalo ima vremena.
— Vlasta? — pitao je Krešo nekako čudno, iznenađeno ili zbunjeno, još uvijek držeći Nevesnićevu ruku čvrstim stiskom.
— Da, ona ide na koncert.
— Koncert... — Krešo zamišljeno ponovi tu riječ samom sebi, kao da izgovara nešto nerazumljivo, čemu traži pravi smisao.

Nevesnić naposljetku povuče ruku i pođe kroz otvorena vrata u predsoblje, no onda, odjednom, brzo pogleda Krešu upitno, ali ne reče ništa. Potapša ga samo po mišici, otvori vrata i iziđe.

Krešo je gledao kako Nevesnić odlazi zamračenim stubištem. Slušao je odozgo zvono, zatim otvaranje vrata, ali nije čuo ničiji glas. Tek kad su se gore zatvorila vrata polako je i on zatvorio svoja, i zamišljeno otišao hodnikom u kuhinju, do gospođe Barlek. Rekao je da ide u grad, u šetnju. Željan je šetnje i zato mora malo van, a nju je zamolio da mu, ako joj nije teško, ugrije kupaonicu.

— Bože moj, kako ne bi naložila. Bude vruće vode i za vola okupati — reče ona i veselo se nasmije. — Samo vi odite, budem vam i krevet napravila.

— Hvala mnogo, teta Barlek, zaista mnogo — mrmljao je Krešo odlazeći iz kuhinje u hodnik, prema sobi.

Gore, u svojoj sobi, Vlasta je upravo odjenula crni krzneni kaput i preko njegova ovratnika namjestila rep svoje bujne kose, a onda ponovno stala pred ogledalo da zadnji put pogleda svoj izgled. Zatim je iz police ormara uzela rukavice, a iz male ladice zlatni sat, pa napokon zatvorila veliko krilo ormara s ogledalom. Polaganim koracima prilazila je prozoru razgledavajući rukavice i navijajući mali zlatni sat. Onda pogleda van.

Dolje, pred kućom, Krešo je tek bio izišao i stajao neodlučno na rubu pločnika. U svojem sivom zimskom kaputu, gologlav, ruku slobodno spuštenih niz tijelo, okretao se na jednu i na drugu stranu, očito razmišljajući kamo će. Sve u Vlasti i oko nje umirilo se, čak je i sat prestala navijati, samo je svojim okruglim smeđim očima pratima na ulici svaki Krešin pokret. Nije krenuo ni lijevo ni desno, nego je zakoračio na cestu i prešao ravno na drugu stranu, a zatim krenuo prema središtu grada. Pratila ga je očima sve dok nije došao do ugla i nestao. Njezin pogled zadržao se neko vrijeme ondje, a onda ga vrati dolje, pred kuću, gdje je Krešo stajao malo prije. Nikoga nije bilo, samo svjetiljka nad sredinom ulice i u mlazu njena svjetla pokoja pahuljica snijega koji je prestajao padati.

•

Toga istog trenutka uz prozor jedne od onih starih i, na svoj način, lijepih kuća u Gornjem gradu stajala je Marija Radović i svojim plavim očima gledala van, u noć. Njezino dugoljasto lice zapravo je bilo četvrtasto, snažno, tvrdih crta, a njegovane bore odavale su ženu pedesetih godina. Pa ipak, u njima je bilo i nekakve posebne blagosti, a izraz lica i osobito svježina plavih očiju ostavljali su dojam one vrste ženske ljepote koja se očituje životnošću, i to vitalnošću koja ne odlazi lako i može dugo trajati. Ruke je prekrižila na prsima i stajala između tek malo razmaknutih zavjesa, gledajući pustu ulicu i osamljena svjetla u zimskoj noći.

Već je prošlo sat i više otkako Marija čeka Krešu, iako nije uvjerena da će doći. Prije tri mjeseca, kad se vratila s mora, zahtijevala je da ju na vrijeme obavijeste kad će biti pušten i Viktor Lusić joj obeća da će joj on osobno javiti čim to sazna. I stvarno, danas, odmah iza ručka (upravo se privatila glačanja) zazvoni telefon; ženski glas ju obavijesti da pomoćnik sekretara drug Lusić želi razgovarati s drugaricom Radović. Odmah zatim čula je njegov ugodni glas i veselu vijest da će Krešo popodne biti pušten. Zahvalila se i spomenula da bi jednom kasnije, kad bude vremena, ipak željela s njim porazgovarati o cijelom tom slučaju, a pomoćnik sekretara je odmah pristao i to neobično spremno za takav slučaj. Spustila je slušalicu, zabacila glavu i rukama prošla lagano po kosi, pritiskujući je oprezno na potiljku. »Tko kaže da

u životu nema i radosnih trenutaka«, rekla je u sebi izazovno, i vratila se tišini glačanja tek osušena rublja svojih sinova koji bijahu tko zna gdje u gradu (stariji već student druge godine, a mlađi u zadnjem razredu srednje škole).

Prije više godina, dok je Simo živio, nije bilo vremena za kućne poslove, a još manje prilika za samoću i tišinu. Pogotovo onda kad su još stanovali u vili na Tuškancu s mnogo soba i velikom terasom, u kojoj je uvijek bilo više posjetilaca i na jelu i na spavanju. Istina, na svakodnevnom poslu Simo je brzo naučio kako biti suzdržljiv u odnosu s ljudima, možda i zbog toga jer je bio izuzetno savjestan u radu, no sve je to u velikoj mjeri nadoknađivao u svoje slobodno vrijeme s prijateljima i znancima. Često, gotovo svakodnevno, u komandu su mu dolazili bivši ratni drugovi raznih činova, ili već u civilu, a među njima je bilo i onih koji su opet živjeli u svom selu. Svakog je primio, kratko i suzdržano porazgovarao, ali bi ih zato bezuvjetno pozvao kući na ručak, ili čak (ako bi to bilo potkraj radnog vremena) odmah povezao autom gore, na Tuškanac. Tako bi često došao kući s nekim zbunjenim kapetanom ili majorom iz jednog od udaljenijih garnizona, kojeg bi uvijek predstavljao kao najboljeg borca bataljona ili brigade kojom je zapovijedao prije, u borbi. Znalo bi se dogoditi da je u kući već jedan od tih nekadašnjih najhrabrijih boraca, a on bi se na vratima pojavio s još jednim takvim najboljim. Onaj prvi vjerojatno je bio direktor neke provincijske ciglane ili pilane, koji je u Zagreb došao da uz pomoć ratnih drugova na utjecajnim položajima izmoli zajam za proširenje pogona, i tako je posjetio i svojeg bivšeg komandanta Radovića, kod kojeg jede i spava već treći dan. Onaj drugi je pak kapetan u nekom udaljenom mjestu, što se uputio s obitelji na godišnji odmor u zavičajno selo, te čekajući na kolodvoru drugi vlak, nije mogao odoljeti a da ne posjeti svoga prvog ratnog komandira, još iz onih ustaničkih dana. Tako bi svi zajedno stajali u velikom predvorju vile, punom ugodne hladovine, a dvojica najboljih boraca — brišući znoj ne samo od ljetnog sunca koje je vani ugrijalo nego i od neugodnosti — gledaju se pomalo sumnjičavo i sramežljivo i oprezno se trude prepoznati, ili bar ustanoviti jesu li čuli jedan za drugoga. I dok oni tako stoje snebivajući se i nenaviknuti na raskoš prostora, Simo je skinuo svoju vojničku bluzu s generalskim oznakama, raskopčao košulju i zasukao rukave, a njegovo lice — inače vojnički strogo — raširilo se u srdačni osmijeh. Prebacio je ruke preko njihovih ramena i tako ih poveo u veliku sobu.

— Hajdemo, ratnici, da napravimo rusvaj od ručka! — uzviknuo bi, prošao s njima sobom i nahrupio u kuhinju.

Međutim kapetan bi se tek tada sjetio da su mu na kolodvoru žena i djeca, da sjede ondje u prljavom restoranu ili na nekoj klupi, i čekaju da se vrati i da zajedno potraže vlak kojim treba krenuti dalje. U takvom slučaju Simo odmah izvodi čovjeka van gdje su pred kućom auto i vojni šofer u njemu, i hitno ga šalje na kolodvor s naređenjem da se s obitelji odmah vrati. Vraća se u sobu i ploču stola na rasklapanje širi toliko da ima mjesta za sve. Sat kasnije uz ovaj stol sjedi

desetak ljudi; najmlađe dijete plače, oko njega kapetanova žena nespretno posluje, jer je naprosto zaplašena za nju neviđenom ljepotom u vili, a na čelu stola Simo smišlja ratni plan kako doći do potrebnih milijuna za proširenje ciglane. U takvoj se prilici i kapetan počinje prisjećati nekih svojih potreba, potreba svoje rodbine ili zavičajnog sela, tako da i ti problemi postaju predmetom razgovora.

Marija ih sve promatra svojim plavim očima, dobroćudno se smješka, nutka goste i domaće da uzmu još jela, stiže čak i pomoći maloj Reziki, odnoseći upotrijebljeno posuđe u kuhinju ili donoseći novo jelo. Pa ipak, u svemu tomu ona uživa jedino u neobuzdanoj širini i dobronamjernosti svojega Sime, kojeg voli pouzdano i nesmanjeno kao i prvog dana. I, naravno, na kraju svega, obično biva tako da Marija zapisuje probleme i mogućnosti kako da oni budu riješeni, te sutradan u svom uredu čitavo prijepodne ne ispušta telefon iz ruke, jer najčešće ona može učiniti ipak više od njega.

Vrijeme je unijelo promjene u takav način života utoliko što su djeca postala dječaci, i što Simo — što su ratne godine dalje — ne dovodi kući samo bivše najhrabrije borce, nego tu i tamo slikare, književnike ili mlade pjesnike, a svakog od njih predstavlja kao najboljeg u struci. I još se po nečemu moglo primijetiti da vrijeme ne stoji, da nekom donosi promjene a drugog zaobilazi: Simo nije napredovao u službi. Svršetak rata dočekao je s činom pukovnika, a dvije godine kasnije unaprijeđen je u general-majora, a u ono doba generala je bilo malo. Međutim, odonda se nije maknuo s mjesta, drugi su ga i položajem i činom dostigli i prestigli. Sve je češće Marija u Centralnom komitetu slušala dobronamjerne primjedbe na račun Simina ponašanja, a s vremenom te su primjedbe postajale prijekorom, ponekad čak i upozorenjem. Ona ga je branila, u početku nekako stidljivo i uz svoistveni smiješak isprike, no kasnije činila je to sve otvorenije i odlučnije, braneći muža onakvog kakav je zaista, a ne kakav bi prema propisu trebao biti. To je ujedno značilo da ona, u takvim okolnostima, postaje sve više privrženom ženom i majkom, a sve manje »svjesnim« članom Partije.

Otkad je nakon očeve smrti kao dvanaestogodišnja djevojčica napustila blato podravskog sela i neimaštinu doma, ona je u sebi stalno nosila potisnutu čežnju za porodicom i vlastitim domom. U Zagrebu je počela raditi kao služavka (ili, kako se to uljepšano zvalo »kućna pomoćnica«) u bogatijim kućama; nekoliko godina kasnije zaposlila se u tvornici i malo zatim toliko je vatreno sudjelovala u jednom burnom štraiku, da je dobila godinu dana zatvora. S robije se vratila načitanija i odlučnija, pa je uskoro postala zapaženim sindikalnim aktivistom, a i članom Komunističke partije. Nakon toga njezin je put bio gotovo istovjetan putovima mnogih drugih, sličnih: zaredali su štraikovi, pa opet zatvor, i tako je već uoči rata postala ono što se u partijskom rječniku nazivalo »profesionalnim revolucionarom«. Drugim riječima, to je značilo da osim čitave gomile ilegalnih partijskih i polulegalnih sindikalnih sastanaka, drugog zanimanja nije imala i zato je živjela polulegalno, skrivajući se povremeno od policije. To je također značilo da

su godine mladosti otišle u nepovrat i da je — hoćeš-nećeš — san o vlastitu domu još više potisnut i nadomješten snom o općoj sreći čovječanstva u komunizmu. Tako je došla i četrdesetprva, a godinu dana kasnije (u jesen četrdesetdruge kad se slobodni teritorij protezao čitavim prostorom zapadne Bosne i srednje Hrvatske, gdje su čak putovali partizanski autobusi a borci, tek došli s beskrajnih marševa po brdima i šumama, natiskivali se u teškim cokulama po malim slastičarnicama upravo oslobođenih gradića, pa je tako svakom partizanu izgledalo da je herojsko doba rata prošlo i da mu je pobjedonosni kraj nedomak) dakle, upravo tih romantičnih dana revolucije Marija se zaljubila.

Simo je bio zamjenik komandanta bataljona u krajiškoj brigadi, vrlo hrabar i sposoban, ali komesari nisu imali povjerenja u njega. Istina, on se družio sa skojevcima i prije rata kao đak srednje tehničke škole, i kasnije, čak je sudjelovao i u nekim njihovim akcijama, no ipak nije primljen u organizaciju. Previše se osjećao njegov individualizam, njegova pomalo pustolovna narav, koja nije podnosila ukalupljenu političku svijest i zavjereničku disciplinu. Tek u danima ustanka postao je članom Partije, kad ideološka pokornost ili podrijetlo više nisu bile najvažnije preporuke za ulazak u organizaciju, nego se to postizalo uglavnom na osnovi hrabrosti i sposobnosti. Pa ipak, on je u očima partijskih sekretara bio pomalo čudan i još uvijek nepouzdan, i vjerojatno je zbog toga prekomandiran na drugo područje, u Hrvatsku, a onda i poslan u selo nedaleko Slunja, gdje se održavao kratki politički kurs novopečenim partizanskim komandantima.

Taj kurs je vodila Marija.

Bili su istih godina i mladost je bila za njima, isto kao i bablje ljeto koje je odlazilo iz voćnjaka u selu i s okolnih livada. Jesen se uselila svuda, i Simo je u ljubavi tražio protutežu svojoj neobuzdanosti i pustolovnosti: mir, sigurnost i utočište. Marija je pak tražila sve ono što do tada nije imala: romantiku, ljubav i materinstvo. Sličnosti su imali samo u jednom, ali ta je sličnost bila ono najvažnije, i iz nje je izrastalo sve drugo: oboje su imali dobro i pošteno srce. Tako je nastala jedna od partizanskih ljubavi o kojima se pričalo i koje su bile dio ratnih legendi.

Naravno, veza s Marijom Simi je pomogla utoliko što je sumnjičavost prema njegovoj političkoj ispravnosti i vjernosti nestala. Njoj je veza sa Simom, naravno, odmogla utoliko što se iza njene revolucionarnosti i partijnosti otkrila i obična žena, što je u ono vrijeme u očima muškaraca značilo gubitak dijela svetačke aureole s njezine političke ličnosti. Zapravo, u jeku burnih događaja rata i revolucije preko takvih se sitnica — koliko su god u trenutku nastajanja preuveličavane — prelazilo brzo, no upravo su te sitnice često ostajale zapamćene, zlu ne trebalo u budućnosti.

Godinu i pol prije kraja rata rodio se prvi sin, a godinu dana nakon oslobođenja i drugi. Zaredali su svijetli i veseli dani u vili na Tuškancu, sve do početka pedesetih godina kad su Simu u napredovanju stali prestizati njegovi potčinjeni iz borbe, a drugovi u CeKa sve češće zamjerali Mariji njegovo ponašanje. Na te sitne ubode on je počeo

vraćati kojekako, ponekad i svojim srpstvom, što prije nije nikada činio. Nosio je, doduše, svoju narodnost s ponosom i bez kompleksa i zato s određenim unutarnjim smirenim zadovoljstvom iz kojeg je rezultirala sigurnost i tolerantnost, pa je taj njegov naglo probuđeni srpski nacionalizam Marija primila više kao šalu a manje kao gorčinu. Međutim, mjerodavni u CeKa su to shvaćali drukčije, što je njega još više izazivalo.

— Srbin se rodio iz inata — znao je odvratiti uz osmijeh, na Marijina umirivanja da se inatiti nije pametno.

Pa ipak, malo-pomalo on je počeo osjećati potrebu da iz svega toga izađe, da se makne, i u te svoje sve učestalije želje ponekad unosio njemu svojstvenu naglu i uzbudljivu odlučnost.

— Šta je, boga mu!? Nismo se valjda srasli za ovu vilu, a bit će da nismo ni ratovali samo zato da živimo u njoj! — govorio je Simo uzbuđen i ljut kad se Marija opet jednom iz CeKa vratila snuždena. — Ima, ženo, gdje da se živi... Eto Beograda, pa Sarajevo, Mostar, možemo i u Pulu, naći će se i tamo posao za nas. Naša je ovo zemlja! Ili, ipak, možda bi najpametnije bilo otići u diplomaciju, privremeno, u neku civiliziranu zemlju; ovi ovdje zaborave tebe a ti zaboraviš njih, pa kad se vratiš — mirna Bosna svima. Šta kažeš na to, a?

Ona ne bi ništa rekla. Šutjela bi i gledala ga, a on bi znao da iza tog pogleda njezinih svijetlih očiju stoji protivljenje. Posjedovala je onu mirnu ali i ustrajnu upornost Hrvata iz Podravine i zato je uvijek bila više sklona da nevrijeme otrpi i da sačeka njegov kraj tu, na mjestu, a ne da traži kojekakve inate ili izlaze. Sve je završilo tako da, istina, nisu otišli izvan zemlje ili u neki drugi grad, ali je ona potražila mogućnost da se presele iz državne vile, istovremeno s njegovim zahtjevom da ode u mirovinu ili bar da ga puste iz vojske. Nakon dulje traženja našla je prilično zapušten stan, ali u staroj kući debelih i čvrstih zidova u tišini uličice Gornjeg grada. Nešto novaca su imali, drugi dio su dobili od Izvršnog vijeća pa su kupili i tako temeljito uredili stan, da je izgledao kao nov. Iako približno dvostruko manji od prostranstva u vili, život u njemu činio im se već od prvog dana nekako prisniji i ugodniji, vjerojatno i zato što su ga sami pronašli, sami obnovili, po svom ukusu uredili i jer je bio u pravom i cjelovitom smislu njihov.

U tri sobe smjestilo se njih četvoro prilično udobno: u najvećoj su bili dečki, a u dvije manje Marija i Simo. Pokraj kuhinje u kojoj je bilo dovoljno prostora da se u njoj i jede, bila je četvrta soba, djevojačka, u njoj se smjestila Rezika, koju je Marija dovela iz svog sela, kad je prvi put nakon oslobođenja bila ondje i tražila da je odvedu u najsiromašniju kuću. Malu Reziku odmah je pokupila u auto i, sjećajući se svojeg početka u velikom gradu, dane i mjesece strpljivo je učila kuhati i spremati, a najviše je pazila da redovno pohađa večernju školu. Tako je desetak godina kasnije, kad se obitelj Radović selila iz vile na Tuškancu u stan na Gornjem gradu, Rezika pošla s njima kao član obitelji, iako se mogla osamostaliti jer

je već bila završila dva razreda srednje ekonomske škole i imala zaručnika.

Promjenom stana promijenili su se i prijatelji (osim onih najbližih, najvjernijih), a pogotovo nekoliko mjeseci kasnije kad je Simo naposljetku skinuo uniformu i postao običnim građaninom. Iako se nije nadao (bio je još relativno mlad) ipak je dobio i mirovinu, i tako izbjegao mučno obilaženje kancelarija kadrovske službe CeKa u iščekivanju direktorskog ili sličnog radnog mjesta. Njegova politička shvaćanja u to doba već su bila prilično odmakla, i zato je bio sretan da čim manje vidi njih, kao što je i njima bilo draže da se ne natežu s njime, nego mirno s mirovinom cijeli problem završe na najjednostavniji način. Slično je bilo i s Marijom: svi su očekivali da će i u sljedećem sastavu novoga republičkog Izvršnog vijeća ona biti njegov član, no to se nije dogodilo. Navodno je razlog tomu bio nacionalni ključ, po kojem je mjesto pedviđeno za nju dodijeljeno Srbinu iz Slavonije radi ispravnoga nacionalnog omjera u sastavu Vijeća, no ona je naslućivala da bi pravi razlog mogao biti i nešto drugo. Jednom započeto spuštanje teško je zaustaviti, pogotovo u tom i takvom svijetu politike pa, kad su joj neki drugovi uoči sljedećeg kongresa, mazno i okolišno, objašnjavali kako je radi rotacije potrebno da se i Centralni komitet popuni novim i mladim kadrovima, ona je neugodan razgovor mirno presjekla.

— Naravno, drugovi, mladima treba omogućiti napredovanje, ali čini mi se da je nekim drugovima važnije tko treba otići nego tko i zašto treba doći — rekla je uz ironičan smiješak, a oni su s olakšanjem dočekali kad je, nakon stanke, mirno dodala: — Uostalom, ja svoju dužnost potpredsjednika u Planinarskom savezu zaista volim iznad svega, a tamo ima dosta posla.

Nakon toga izabrana je u Glavni odbor Saveza boraca, gdje je — uz Planinarski savez — svoj posao obavljala redovno i dobro, i smatrala taj rad nepolitičkim. Sljedeće jeseni Simo je skupio hrabrost i upisao se na Pravni fakultet. U prvo vrijeme bilo mu je malo čudno da je on, već četrdesetgodišnjak, sada brucoš među golobradim momcima i tek zaobljenim curama, ali se brzo privikao na sve to, pogotovo zato što sa statusom izvanrednog studenta nije bio obvezan dolaziti na predavanja i što među izvanrednim studentima nije bio jedini »momak u godinama«.

Tako su Radovićevi zaplovili novim tijekom života, bez prijašnjeg bučnog blještavila, ali je on u sebi nosio punoću i zadovoljstvo nečim što je istinitije i zato trajnije. Ljudi iz vlasti, a osobito oni koji se oko nje vrzmaju, držali su ih za otpadnike iako to nije bilo glasno izgovarano, jer za tako nešto pravog povoda ipak nije bilo. Štoviše, to se nije ni moglo baš tako jednostavno reći, jer je Marijino ime još uvijek nešto značilo, i to ne samo u napisima o prošlosti radničkog pokreta, nego i svakog dana na sastancima raznih odbora, pododbora, savjeta ili saveza. Upravo zbog toga običan svijet smatrao ih je ipak dijelom vlasti, možda onim koji je malo po strani no ipak nečim, što položajima ili dužnostima u raznim društvenim organizacijama, generalskim činom

(makar i rezervnim), te odlikovanjima i spomenicama, spada upravo uz vlast.

I baš nekako u to vrijeme odnekle se stvorio Krešo i opet počeo dolaziti u njihov dom.

Početkom zadnje ratne zime Marija je Krešu ostavila u dječjem domu na Kordunu. Bilo je to onih dana kada se ona mučila i radovala oko sina Gorana, starog tek godinu dana, dok su vjetrovi i raskvašeni putevi unosili vlažnu hladnoću u trošne seljačke bajte. Tada je, noću, često slušala američke i engleske avione kako slijeću na polje kod Čemernice i donose lijekove za partizanske bolnice, oružje za brigade, hranu i odjeću za sve, a neki put i oduševljeno Simino pismo iz tek oslobođena Beograda. Na povratku su avioni odnosili ranjenike i djecu koje se smještali u sigurne savezničke bolnice i dječje domove po sunčanoj južnoj Italiji. Vjerojatno je zato i pomislila da se o mališanima u domovima vodi sva potrebna briga, a drugovi iz ZAVNOH-a također su je u to uvjeravali, i tako je malog Krešu ostavila, to više što nije vjerovala da će prije konačnog oslobođenja ona sama otići bilo kamo s toga izgladnjelog i popaljenog Korduna.

Međutim, ponekad bi sletio i sovjetski avion; dolazio bi iznenada i to samo po jedan, a donosio bi samo nekog rukovodioca ili važnog kurira s gomilom spisa i vraćao se također gotovo prazan, samo s dvoje-troje odabranih.

Jednog je dana tako došao drug iz Glavnog štaba i rekao Mariji kako je stigla poruka neka se spremi da iste noći, s još nekim drugovima, sovjetskim avionom odleti ravno u Beograd. Više nije bilo vremena da ode po Krešu; jedva je stigla pokupiti dječje i svoje stvari, ne stigavši čak ni da se oprosti sa svima.

Tek godinu dana nakon rata, upravo onih svijetlih dana kad je Marija rodila drugog sina Vedrana, iz Karlovca je u Simin ured došla drugarica i pričala da je u tamošnjem dječjem domu mališan Krešimir Vuković, koji stalno spominje Radovićeve. Simo nije ženi ništa rekao o tome nego je sljedeći tjedan — kad je službeno otišao u Karlovac — potražio Krešu i poveo ga sa sobom. Mariiino veselje bilo je očito, a preporođeni mališan ostao je kod njih ne samo to popodne nego i sljedeća dva dana, pa je na povratku dobio opširno napisanu ispričnicu za školu, koja tek što je nakon ljetnih praznika opet počela radom. Istina, otišao je teška srca, ali su ga umirili obećanjem da će uskoro opet doći po njega.

Međutim, još istog dana nakon Krešina odlaska, Simo i Marija odlučili su jednostavno uzeti dječaka natrag k sebi. Mjesec dana kasnije Krešo je preselio u Zagreb i nastavio pohađati treći razred osnovne škole, zvan pomoćni (ili ubrzani, odnosno partizanski razred) zbog toga što su tu bila djeca u ratu postradala, zaostala u školovanju, i na taj način u jednoj školskoj godini završavala po dva razreda: do polugodišta jedan, od polugodišta drugi.

Pa ipak, godinu i pol kasnije Krešo se vratio u Karlovac. Radovićevima to nije bilo nimalo lako ni ugodno, ali u nastalim okolnostima vjerojatno jebilo najmudrije. Marija je dobro zapamtila popodne ranog

proljeća kad je Krešo došao iz škole i odjednom počeo pitati zašto se on zove Vuković, da se on ne želi tako zvati jer hoće nositi prezime Radović. Mali je to neprestano i sve glasnije ponavljao, tako da je i Simo došao iz svoje sobe, sjeo na stube u velikoj dnevnoj sobi i šutke promatrao dječaka koji se uznemireno tuda vrpoljio. Onda ga je dohvatio i privukao sebi.

— Slušaj me dobro: rodio si se kao Krešimir Vuković i to je tvoja glavna vrijednost, jer ti nisi Radović, ni Madović, ni Ladović. Tvoje ime je Krešo Vuković i s tim imenom trebaš postati čovjek!

— Nikad neću biti Radović!? — kriknuo je dječak.

— Nikada! Ti trebaš ostati Vuković i ti trebaš postati Vuković. Razumiješ?

Marija je sjedila na počivaljci u drugom kraju velike sobe, ali vidjela je i zapamtila svaku pojedinost prizora. Dječak nije razumio sav smisao onoga što mu je Simo govorio, a s navršenih dvanaest godina već se približavao pubertetu, pa se bijesno i suznih očiju istrgao iz njegovih ruku i potrčao na vrata.

— Vi me mrzite! Mrzite me jer nisam vaš, a ja ću ipak postati Radović! — doviknuo je i zalupio vratima.

Vratio se kasno navečer, šutljiv i mrk. Kad je otišao spavati Marija i Simo su dugo šutke sjedili, a onda je on rekao da postoje dva rješenja: prvo, ako dječak ostaje i dalje u kući, onda stvarno treba mijenjati njegovo prezime i potpuno ga usvojiti; druga mogućnost, vratiti ga u đački dom na koju godinu da malo sazrije i donekle se osamostali, a onda ga — ako bude htio — uzeti natrag. Simi nije bilo teško nagovoriti Mariju na ovo drugo rješenje, osjećajno teže i za dječaka i za njih, ali samo u prvo vrijeme, jer i ona je bila od onih poštenih i mudrih ljudi koje je školovao život sam i stoga je vjerovala da je samostalnost jedna od najvrednijih vrlina. Ovakav stav još su više potkrijepili svi oni sitni znakovi ljubomore — do tog dana jedva vidljivi i skoro nerazumljivi — koje je Krešo u zadnje vrijeme pokazivao prema njihovim malim dječacima, koji su u tom smislu postali jasno vidljivi i potpuno razumljivi.

Nekoliko dana kasnije Krešo se vratio u Karlovac, u đački dom. Sljedeće godine završio je četvrti razred partizanske gimnazije i tako dostigao svoje vršnjake, zatim otišao u Sarajevo odakle se javio dva-tri puta pismom, a onda je i to prestalo.

Prošlo je možda i blizu deset godina od dana kad je Simo, otvorivši vrata svojeg stana da vidi tko zvoni, ponovno ugledao Krešu. Prepoznao ga je odmah i zagrlio čvrsto, dugo, tako da je Marija jedva dočekala da na nju dođe red.

Naravno, Krešo je najprije morao ispričati, bar ukratko, sve o sebi: kako je u Sarajevu završio srednju tehničku školu, elektro smjer, gdje je služio vojsku, kako se nakon toga opet vratio u Sarajevo, što je sve onda radio, iako samo povremeno, prešutjevši da je između tih poslova pisao i pjesme (doduše nikad objavljene), sve dok nije s jednom glumicom otišao u Split. Tamo je radio u kazališnoj radionici; kad je jednog dana zatekao svoju žensku u tuđem zagrljaju — ne na pozornici,

nego upravo iza onih stupova i prečki na kojima su pričvršćene njegove žice za rasvjetu — spakirao je ono malo svojih stvari, sjeo u prvi vlak i tako se ujutro našao na Glavnom kolodvoru u Zagrebu. Nakon te kratke priče i popijene crne kave, Simo je prošetao s Krešom do kolodvora da iz tamošnje garderobe uzmu njegov kovčeg, a nakon večere sjelo je njih troje da prebroje poznanike među direktorima raznih poduzeća. Tako je desetak dana kasnije Krešo već radio u građevinskom poduzeću i preko oglasa u novinama našao podstanarsku sobu, istina, daleko u Dubravi, ali zato uređenu i jeftinu.

Krešo je u prvo vrijeme dolazio dva i tri puta tjedno na Gornji grad Radovićevima. Razgovor se tada znao otegnuti sate i sate, pa je često oko pola noći trčao niz Dugu ulicu da na Trgu Republike uhvati zadnji tramvaj za Dubravu. Prestao je pisati pjesme, ali cijelu zimu i proljeće čitao je razne knjige i početkom jeseni položio prijemni ispit na Ekonomskom fakultetu. Tako je postao student i premda nije znao kako će uskladiti svakodnevni rad sa studijem, vjerovao je da će nekako uspjeti raditi jedno i drugo, pa dok ide — ide.

Nekako u to doba Rezika se ipak udala i otišla od Radovićevih, dolazeći samo dva puta tjedno da pomogne u velikom spremanju stana i glačanju. Njezinu sobu odmah su ponudili Kreši, ali to su već bili dani kad se on ni za što na svijetu ne bi odselio iz tek useljene sobe gotovo u središtu grada, u istoj kući gdje je stanovao predratni senator i odvjetnik Nevesnić s kćerkom. Mariji i Simi međutim činilo se da je njegov odnos prema tom čovjeku prilično čudan, s obzirom da je dvostruko stariji od njega i da je iz potpuno drugog društva i podrijetla. Krešo je pak počeo dolaziti k njima na Gornji grad sve rjeđe i tako nije ništa rekao ni o onom što ga je tih dana najviše mučilo i čak prijetilo da poremeti njegov posao, studij, odnos s društvom, sve.

A onda je otišao Simo, zauvijek.

Marija se nikad nije mogla oteti dojmu da je njezin muž nestao u magli. Čak i sada — gledajući dolje, niz slabo osvijetljenu ulicu, očekujući Krešu — odjednom se sjetila ove iste uličice onda, u magli. One stravične noći, kad su je iza ponoći probudili i žurno odveli u bolnicu, bila je magla, gusta, gotovo neprozirna, a kad je stigla Simo je već bio izdahnuo. Popodne je otišao u Podsused na kartanje kod ratnog druga koji je ondje živio, također u mirovini. Zbog lošeg vremena nije pošao svojim kolima nego autobusom, a ona je rano legla znajući da će on s kartanja doći kasno. Na povratku, kad je prelazio cestu, iz tame i guste magle izronio je auto s podivljalim vozačem i oborio ga na zemlju.

Odonda su prošle četiri godine, možda i nešto više. Pa ipak, Marija je nekiput imala osjećaj da vrijeme nije ni protjecalo, da stoji, kao što joj se to i sada čini dok stoji uz prozor i čeka.

Odmah nakon ručka, čim su dečki otišli, stala je očekivati Krešu. Obično bi nakon jela malo prilegla, ali ovaj put je skuhala malo jaču crnu kavu i sjela u kut sobe za pisaći stol, pokušavajući nastaviti s opisivanjem svojih sjećanja na prvi štrajk, što ih je od nje naručio Institut za historiju radničkog pokreta. Nije voljela pisati, čak ni pisma,

a pogotovu joj sada nije polazilo za rukom da se sabere. Umjesto na davnu predratnu tvornicu njezine misli skretale su na veliku kuću na Zrinjevcu, odakle je Krešo trebao svaki čas izići, ili je već izišao. Naposljetku se ostavila uzaludna truda i otišla u drugu sobu po pletivo. Sjela je u kut kauča, podvila noge poda se i uhvatila se vunenog šala za mlađeg sina. U njezinim rukama velike igle poskakivale su lagano i u pravilnim razmacima, a plava i siva nit vune ulazile su istovremeno u pletivo koje je polako raslo. Gledala je u vrhove igala i nanizane očice, a njezine misli prešle su sa Zrinjevca u Liku, tamo gdje je počela priča o Simi i, godinu dana kasnije, o Kreši. Tonuvši tako u misli i sjećanja, dok su prsti automatski pomicali pletaće igle, nije ni zamijetila da je kratko zimsko popodne sve više sivo, a zatim i tamno. Tek onda je pletivo presavila oko vune i stavila ga na stranu. Nije se micala, prestala je čak razmišljati, sjećati se, samo je ovako sklupčana sjedila u kutu kauča i gledala preda se, u ništa. Bog zna koliko je prošlo vremena dok se nije pomakla; polako i gotovo nečujno sišla je s kauča i otišla do prozora i tu se opet umirila.

Na kraju puste ulice, iza ugla, pojavio se čovjek. »Možda je to on«, pomisli Marija i zagleda se pažljivije ne bi li prepoznala kretnje. »Ah, ne, njegov je hod drukčiji«, zaključi u sebi, a onda se odmakne snuždeno od prozora i u tami neosvijetljene sobe sjedne u duboki naslonjač. Pred njezinim je očima ostala ulica, no umjesto snijega bila je gusta magla i onaj čovjek se pretvorio u Simu koji smiješeći se odlazi natraške u maglu i nestaje u njoj. »Poput legende, baš kao legenda u dječjim pričama: bio jednom jedan...« Progutala je uzdah, no u grlu je stegne pa naglim trzajem zabaci glavu i zubima pritisne donju usnu da ne bi zajecala, ali iza zatvorenih očiju suze ovlažiše trepavice i potekoše niz lice. »Zašto Krešo ne dolazi? Već je pušten i može doći, a ne dolazi.«

Tišina. Čuje jedino svoje disanje, a i to slabo.

I onda, iza zatvorenih očiju, pred njezinim se pogledom počeo pojavljivati divni krajolik u Lici, nedaleko Plitvičkih jezera. Marija je ugledala sebe u trenutku kad je izišla iz barake na rubu šume i polako, šetajući, krenula proplankom. Nebo je bilo plavo, plavo, a pod jesenskim suncem nedaleke šume zelenjele su se i žutjele. Ona je išla travom u niskim čizmama i hlačama, a preko vunena pulovera prebacila je vojničku bluzu. »Morala sam izgledati smiješno; trbuh s Goranom već se zamjećivao, a ja u hlačama!« podsjetila se u mislima. »Uostalom, što onda; u to doba sve to nije bilo važno. Onda sam bila sretna, a tko pita za ostalo! Kamo sam ono pošla? Nikamo, valjda jednostavno u šetnju. Kasnije sam sjela na panj i gledala divotu oko sebe. Svi govore da u to doba nisu zamjećivali ljepotu prirode, rijeka preko kojih su prelazili, šuma po kojima su koračali i pucali. Kažu: ratovali smo a ne ljetovali. Nije istina, to govore oni koji su baš najmanje ratovali; ja sam primjećivala. Točno se sjećam da sam, sjedeći na onom panju, govorila u sebi: ovakvo vrijeme bilo je i prošle godine u to doba, kad sam upoznala Simu, a sad nosim njegovo dijete. To sam govorila u sebi

i mislila kako su to zadnji sunčani dani u toj trećoj partizanskoj godini.

Možda sam dugo gledala nepomično, ravno preda se, u daljinu. Ne znam u kojem sam trenutku počela zapažati da s onog brežuljka na desnoj strani netko silazi putem prema šumi u udolini. To je bio jedan od tri uobičajena puta kojima se dolazilo k nama; prvi se spuštao ravno iz šume iza nas i njime su dolazili iz Gorskog kotara, drugim se išlo od zapada isto kroz šumu, a ovaj treći dolazio je od Bosanske krajine i onog dijela Like, pa su se tu kuriri i drugi došljaci najčešće pojavljivali. Zato nije bilo ništa posebno da netko nailazi tim putem pa nisam obraćala posebnu pozornost na tu stazu niz brdašce, od mene udaljeno više od kilometar. Tek kad se u mojem vidokrugu više nitko nije kretao i tako staza ostala prazna, tek onda sam pogledala onamo i upitala se: tko to dolazi?

Na samom podnožju brežuljka, već skoro u udolini, put je ulazio u šumu koja se blago penjala više stotina metara prema meni i prestajala nadomak proplanka na kojemu sam sjedila. Pažljivo sam se zagledala u mjesto gdje put izvire iz šume i čekala da se pojavi nepoznati koji je malo prije ondje, na drugom kraju, ušao u šumu. Trajalo je to pet, možda i deset minuta, a onda sam između stabala opazila partizana. Odmah za njim išla je krava, ali tek kad su potpuno izišli na čistinu proplanka opazila sam da kravu vodi dječak, još dijete. Put je prolazio dvadesetak ili možda tridesetak metara desno od mene, uspinjući se blago prema drugom kraju čistine, gdje su bile dvije barake našeg komiteta sa stražom i tiskara, a iza njih opet šuma. Već sam jasno vidjela da partizan ima dobro skrojenu uniformu i čizme, a preko desnog ramena vodoravno mu je visjela nekakva kratka puška i on je preko nje prebacio ruku.

Iza njega je išao on, malen i slabašan, u seljačkim zakrpama, i na podužem konopcu vodio kravu.

U zraku je bio jesenji mir. Ništa se nije ni micalo ni čulo, samo su njih troje išli jedno za drugim: naprijed partizan, za njim on, onako malen, i na kraju krava. Korak po korak, bez riječi i bez šumova, tako da je njihovo kretanje izgledalo kao nijema slika, čudno, nestvarno. Došli su do moje ravnine i okrenuta udesno već sam ih gledala s profila, no oni su produžili kao da me nema iako su me morali opaziti. Poviše njih, iza udaljene šume, sijalo je sunce već poodmaklog prijepodneva i gledajući za njima morala sam dići ruku iznad očiju, da ih zaštitim od sunca. Kamo su to krenuli ovako, pitala sam se u sebi. Da ih zovnem ili da ih pustim? Čudni su, baš su čudni, razmišljala sam dalje u sebi. I onda, kad su već bili koso poviše mene, stali su i sakrili sunce, tako da sam vidjela samo siluete; stajali su u vlastitoj sjeni.

'Ej, drugarice!' viknuo je odjednom snažno partizan. Gledala sam i dalje netremice prema njemu, s rukom na čelu, i nisam se htjela odazvati, a u sebi sam govorila: trebao mi se obratiti prije, a ne sad kad

je već prošao. Onda me još jednom zovne i krene prema meni. 'Zdravo drugarice!' pozdravio je glasno, još uvijek udaljen, prilazeći, a ja sam čekala da dođe sasvim do mene i tek onda rekla kratko: 'Zdravo'.

Stajao je nada mnom, potpuno zaklonivši sunce, pa sam naposljetku spustila ruku s čela. Nisam se prevarila: na sebi je imao gotovo novu uniformu, vjerojatno prekrojenu talijansku oficirsku, a desna mu je ruka ležala na šmajseru. Ovaj je iz nekog brigadnog ili divizijskog polit-odjela, pomislila sam gledajući njegovu odoru i dobre čizme, a rukave bez činova. I tek što sam to pomislila, a on upita: 'Iz koje si jedinice, drugarice?' Samoj sebi sam potvrdila: tako je, pravi terenac iz polit-odjela; odmah propitkuje i ispituje, umjesto da lijepo kaže što želi.

'Koga ti zapravo tražiš, druškane?' upitala sam ga napokon, možda i suviše oštro. 'Komitet tražim. Mora da je tu negdje, u ovim barakama', odgovorio je. 'Što će ti komitet?' pitala sam ja dalje, a on me ljutito pogleda; pomislila sam da neće ni odgovoriti. No, bio je ipak mekši nego što je izgledao, pa odgovori: 'E, ako baš želiš znati, meni i ne treba komitet. Odlazim u Gorski kotar, a onda još dalje, prema Istri'. Rekavši to i ne pogledavši me, nego samo dodao: 'Komitet tražim radi malog'.

Pokretom glave pokaže prema gore, odakle je sišao do mene, ali od njega ništa nisam mogla vidjeti i zato sam se, onako sjedeći, malo izmakla. Ondje je stajao dječačić, na istom mjestu, zaokružen kolutom sunčeva blještavila što je stizalo s dalekog plavog neba, a pokraj njega bila je krava. Digla sam ponovno ruku iznad očiju da ih zaštitim, no to nije pomoglo jer on je bio u vlastitoj sjeni i teško se bilo što razaznavalo. Pitala sam se: zašto stoji gore? Što ne silazi? Dobro pamtim to svoje čuđenje, jer je bilo nečeg neobičnog u tomu da nije došao zajedno s ovim terencem, nego je ostao gore sam, s kravom.

'Tko je taj mali?' pitala sam, a čovjek odgovori: 'Ne zna se točno'. 'Čiji je?' pitala sam dalje. 'Ničiji', odgovori on.

U sebi sam se pitala, samu sebe sam pitala: što ja sada trebam učiniti? Sjećam se da sam se to pitala bez vidljiva razloga, ali možda sam slutila da je zapravo došao k meni, i valjda sam zato rekla: 'Kome ga vodiš?'

'Drugarici Mariji, onoj mojega komandanta brigade, Sime Radovića', rekao je jednostavno.

Spustila sam ruku sa čela, okrenula glavu i pogledala ravno u njega. Što je to rekao?, upitala sam se šuteći. 'Ja sam Marija komandanta Sime', rekla sam nakon prekida. Terenac iz polit-odjela nešto proguta, zatim se promeškolji, časkom osmijehnu i poravna remenje na sebi, a zatim se ponovno uozbilji i više nije stajao onako nehajno. 'Zdravo, drugarice Marija. Eto, tko bi rekao...

'Zdravo druže', odgovorila sam mirno.

'Dakle, ja pravo na tebe. Tako... A drug Simo šalje onog momčića tebi, na čuvanje...' pa opet pokretom glave pokaže gore prema malome i zovne ga: 'Ej, dođi ovamo! Dođi, stigli smo'.

Dječak i krava krenuše prema nama. Sada znam što je to bilo čudno kod malog; radi se o kravi, sinu mi odjednom. Pitala sam se, što će mu ona i zašto je stalno vuče za sobom? Razmišljala sam o tomu i zato ne znam jesu li išli polako ili se pak meni učinilo da se tih tridesetak metara tako oteglo. Znam jedino da je u mojoj svijesti dugo potrajalo dok je mali došao zajedno s kravom. Naposljetku on je stajao preda mnom u nečemu nalik na ostatke hlača i kaputa, držeći u ruci uže koje je bilo vezano kravi oko vrata. Glavu je okrenuo u stranu i pogledavao me ispod oka, oprezno, nepovjerljivo, svojim tamnoplavim očima, istanjenim i iskošenim ispod crnih obrva. Iznad očiju bila mu je natučena šubara, prava crna šubara. I to mi je bilo čudno isto kao i krava. Ne samo zato što je kroz prohladni jesenski zrak sunce ipak grijalo, zima je bila ipak još daleko, nego i zato što sam bila navikla da šubare vidim samo na odraslim ljudima.

Opet sam pogledala kravu pa šubaru, tražeći među njima neku čudnu i skrivenu povezanost, a onda se i nehotice osmjehnem.

'Čija ti je to šubara?' bilo je prvo što sam mu rekla.

'Moja.'

Ne znam zašto, taj me brzi i odsječni odgovor iznenadio. Vjerojatno sam očekivala stidljivo smijuckanje, snebivanje i šutnju, pa sam iznenađeno pogledala druga koji ga je doveo. No on nije razumio moj začuđeni pogled i očito nije vidio ništa posebno u odgovoru djeteta. 'Ovakve šubare nose četnici', rekla sam trudeći se da riječima i glasu dam dobronamjeran prizvuk. 'Neka nose. Ova je moja, a oni mogu što hoće, briga me', odgovorio je i, vjerojatno, u sebi dodao psovku. 'A što će ti ta krava?' pitala sam ja.

'Moja je.'

(Nastavit će se)

Daniel Ivin